

Damjan J. Ovsec

O odličnosti, dediščini in slovenski razpoznavnosti

Bolj ko je položaj brezupen, večje je upanje.

Peter Ustinov

Nič novega ne bomo povedali, če zapišemo, da je navznoter – ne samo na tem planetu – vse povezano, navzven pa razvezano. Zato je tudi svet enoten, čeprav se nam zdi, da ni tak, ker vidimo, da je sestavljen iz svetlobe in teme, iz pozitivnosti in negativnosti, iz relativitet. Vendar le tako se lahko z vso svojo dramatičnostjo in dramaturgijo vred, obdrži v pojavni vibraciji, torej v materialni obliki. Če bi bil ves svet iz svetlobe, bi se odrešil iz snovi in izginil na drugo raven, če pa bi zmagala tema, bi se pa razpočil. O tem vedo marsikaj povedati indijski in drugi duhovni mojstri, največji strokovnjaki za univerzalno odličnost, ne nazadnje pa tudi nekateri astralni fiziki.

Ker se ne sme hitro zgoditi ne eno ne drugo, planet, torej svet, ekvilibrira med različnimi možnostmi v okviru svetlobe in sence. Največji mojstri ekvilibrima na Zemlji pa so seveda ljudje, ki so kozmična esenca vseh manipulatorjev.

Dualistični svet je torej dober in slab, kakršna je lahko tudi manipulacija. Naj bo pa človek Slovenec, Iračan ali Kitajec, vsak rad malo *slalomira*, se izvija ali kar eskivira. Ravni so seveda različne, metode teh početij zapletene. Prav zato je opazovanje lastne sence, če zna-

mo to sploh spraviti skupaj, zelo neprijetno. S senco označujemo osebne napake, ki se jih ne zavedamo ali celo zlo, ki smo ga sposobni izražati, tako posamezniki, kakor celi narodi. Skupina, ki spada skupaj, zelo slabo vidi napake, ki ji pripadajo, zato bo največkrat tistega, ki zna opaziti več, in je zato kritičen tako do skupine kakor do sebe, utišala. Na svojo škodo. Včasih tako resnično, naravno opozicijo odstranijo precej brutalno, spet drugič pa samo z ameriško puhlico o tem, da je treba *misliti pozitivno*, kar pa v takih primerih pomeni le to, da je potrebno misliti kolektivno in ne individualno. Pozitivno razmišljanje je seveda potrebno, vendar šele po tem, ko smo svoje napake spoznali, po tem, ko smo se odločili spreminjati tisto, kar delamo narobe.

Drži, da je človekova duhovna dolžnost optimizem, vendar se zaradi njega ne sme odrekati svoji specifični teži. Konvencionalni optimizem zna najti opravičilo za vse slabosti, če pa že iščeš dobre lastnosti, jih lahko najdeš tudi pri bruhačem vulkanu.

Časi se navzven spreminjajo, tisto kar je pri človeku živo navznoter pa skoraj nič. Svetovni menadžment se po 11. septembru še vedno spopada z zmago. Je bilo kadarkoli kaj drugače? Tudi *fevdalni menadžerji* in *menadžerji ideologij* so šli na zmago. Brez ene same besede o etosu. Danes mora vsak, ki da kaj nase, o etosu vsaj nekaj vedeti. Dve stvari, čeprav še šibki, postajata svetovni trend: človekove pravice in svetovni etos. Kršitve so in bodo vedno, vendar je zdaj že jasno, da brez *pridelovanja*, *razvijanja* modrosti, v prihodnje ne bo več šlo. Začeti pa je treba, tu izgovorov ni, pri sebi. Lahko bi rekli, da je lastnost odličnosti tudi v tem, da na pomembna vprašanja nikakor noče površno odgovarjati. Večina namreč *servira* odgovore brez pravega znanja, brez globokega osebnega prepričanja, brez izkušnje in predvsem brez resnične odgovornosti v okviru katere bi človek moral poznati možne posledice in se zavezati, da jih bo na svojih ramenih nosil tudi sam. Težko je, kadar je v kolektivu malo zrelih posameznikov, ki so se upali iz sebe nekaj narediti, to pa so storili prav zaradi odgovornosti do sebe in do drugih. Ni nujno, da površnost spoznamo po preprostosti in enostavnosti, ker je površnost velikokrat sofisticirano zapletena. Spoznanje, da je edina prava zmaga samo zmaga nad samim seboj, je težko doseči,

čeprav gre le za preprosto resnico.

Kadar človek trdi, da je svet dualističen, pomeni, da bolj pristaja na materialnost človeka in manj na njegovo duhovnost. Kaj želimo reči? To, da odličnik živi, kakor živijo pridobitniški častihlepneži, da pridobiva kapital v vseh oblikah, vendar ni niti častihlepen niti sebičen, ampak ima široko radodarno srce. Sebični ljudje imajo mrtno notranjost, slepo za lepoto in dobroto. So brez notranjega zlata, čeprav grmadijo zunanjega. Človek najprej podarja srčno dobroto, šele nato potegne iz žepa čeke, jih napiše in da. Kadar bogataš ni človek, ampak je samo vreča denarja, takrat tudi radodaren ne more biti. Tudi se ne zaveda h kakšnemu cilju naj ga radodarnost vodi. Ne ve, kaj podpreti in kaj ne. Vizije se odpirajo samo tistim ljudem, ki so iskreni in človeški. Psihološko pravilo je preprosto: ponarejenim idealom duševno središče ne odpre vrat. Ne, ker ne bi hotelo, ampak ker tehnično, to je psihološko, ni mogoče. Ponarejeni ideali ne funkcionirajo, kakor tudi ponarejena zdravila ne zdravijo. Vsaka stvar na tem svetu, kadar je originalna, ima svojo posebnost, značilnost in svojo enkratnost.

Na zemlji ni nobenega naroda ali ljudstva, ki bi ne imelo dostopa do svojega notranjega junaka, ali do svojega *velikega človeka*, kakor ga poimenujejo t.i. naravni ljudje, ki na planetu še vedno živijo starodavno, arhaično, nikakor ne smemo reči, da primitivno.

Moč razuma, ki se je vse od renesanse in racionalizma naprej vzpenjala in se vzpela do vrtočlavih višin z moderno tehnologijo ali s tako imenovanimi visokimi znanostmi in globalno ekonomijo, pa tudi marketingom in informatiko, ta moč razuma, je vse večkrat v hudih škripcih. Razum je iz stoletja v stoletje uspešno razvijal stvari in velikokrat poskuša razvijati tudi moralo. Vendar, ko moralo in etiko razvijamo, ju kvarimo. Če razum tega ni sposoben razumeti, mora srce, saj ga človek ima, ker vidimo, da je razum v enaki stiski v kakršni je tudi zahodna civilizacija, ker je postala izrazito razumska. Svet seveda ni uravnotežen. Modri ves čas poudarjajo, da bi moral Zahod prevzeti duhovne lastnosti Vzhoda, Vzhod pa Zahodno racionalnost. Dogaja pa se, da Zahod od Vzhoda sprejema *šlamparijo* in kaotičnost, Vzhod pa od Zahoda materializem in potrošništvo. Človeška življenja seveda niso računanje in zato se nam številke ne izidejo. Tudi v prihodno-

sti se nam ne bodo. Tako kot pri ekonomiji, kakor v znanosti in umetnosti hrepenimo po odličnosti! Koliko je v posameznih dejavnostih resnične odličnosti, ni potrebno meriti. Mero odličnosti se da videti v načinu življenja teh dejavnosti.

Kaj sploh je odličnost? Predvsem ni vizija, ampak je ideal. Odličnost pomeni vrhunskost. Tako kot je treba in tako kot je prav. Če kakšnemu obrtniku v Trstu pohvalim njegovo delo in izdelek, mi pravi: "Come Dio comanda!" Kakor ukaže Bog, tako je treba delati, če hočemo dobro delati. Nekaj desetletij nazaj je bil tudi pri nas (obrtniški) *majster* – mojster. Danes je velikokrat *mojster-skaza*, saj moraš popravljati za njim, medtem ko račun, ki ga takšen *kinstler* izstavi, podira višinske rekorde. Ravnotežje je porušeno. Mojster je včasih težil k popolnosti. Zadeve ni dal od sebe, dokler ni bil prepričan, da je v redu. To dokazuje, da je spoštoval samega sebe. Ker pa so s podobnimi načeli živeli tudi drugi, je spoštoval tudi druge. Nekdaj je mojster v intelektualcu tudi videl mojstra svoje stroke, intelektualec pa je v obrtniku spoštoval mojstra. Osnovno vodilo je bilo splošno spoštovanje, zaradi česar si niso ustvarjali kompleksov. Vsak je imel določeno vlogo, in je zasedal določeno mesto, ki je bilo kakor vsako zaradi človeka spoštovano. To je ob drugih vrednotah ugodno vplivalo na medsebojne odnose, ki so bili, o tem ni dvoma, boljši kakor danes. V sodobnem času so posamezne stroke sicer zavite v mrežo super specializacij, vendar v splošnostih zaradi pomanjkanja vrednot, zaradi hitrega tempa, zaradi popularizirane plitkosti itn. prevladuje amaterizem. Diletantizem je polznanje, in že to je nemoralno. Do tako imenovanega polznanja vedno prideš na vprašljiv način. Seveda, kakor pravi Cankarjev Jerman v Hlapcih: "*Za nepoštenost je 99 razlogov, za poštenost pa komaj eden.*" Uspeh je mogoče doseči po dveh poteh: z nepoštenimi dejanji ali z delanjem mojstrovin. Človek rad izbere prvo pot, ker je krajša in mamljiva za vse, ki so šibke osebnosti. Začetno stanje duha je indiferentnost ali celo ignoranca. Samo osebna prizadetost nekaj premakne in bolje je, da se trudimo preseči indiferentnost, ker z njo kličemo prizadetost. To je trud za presežek in vsebino, človek brez vsebine je organizator provincialnih zgodb ali njihov izvajalec. Ponuja malo za nikogar in vse zanič.

Vprašanja okusa in presoje so danes najpogostejše odvisna od in-

formacij, ne pa od vzgoje okusa, učenosti ali modrosti. Samo ideali omogočijo psihično funkcioniranje, ne pa programi. Vse česar ni vredno narediti, je mogoče narediti samo slabo.

Slovenska kulturna plast se izjemno tanka, stil na katerega pristajamo jo še tanjša in napake se takoj občutijo, ker v trenutku začnemo zajemati s tal. Z demokracijo, ki je še ne razumemo in katere nas je mnogokrat strah, vse relativiziramo. Ne priznavamo avtoritet, čeprav brez dobrih vzorov malo dosežemo. Velikokrat so naši novi vzorniki vprašljivi, depasirani junaki. Neokolektivizem sovraži pozitivno avtoriteto, plavamo v svetu mediokritet, kar povprečju, to je večini populacije, zaradi priljubljene linije najmanjšega npora, celo gódi.

Negativna selekcija, tako značilna za socializem, se še kar nadaljuje, ker jo podpirajo in razvijajo stranke, lobiji in apetiti. Moč, egoizem, divje pridobitništvo odrivajo zdravo podjetnost in odličnost. Naši demokraciji je predolgo manjkala demokracija. Kultura pomeni vzgajati in izobraževati se, ne pa biti trendovski ali očaran in zaslepljen. Stvari gredo zelo drugače, če so v ospredju vrednote in zelo drugače, kadar jih vodijo trendi, zveze in metode. Kaos v glavah in srcih ljudi žene proizvajati konstrukte in instalacije. Umetnost je polna inštalacij, polno jih je v medijih, jeziku, celo ekonomiji. Inštalacije so plevel umetnosti danšnjega časa. Že Louis Aragon je zapisal, *“da je največji sovražnik umetnosti tehnika združena s slabim okusom.”* Povprečnost je ravnodušnost do dobrega in slabega.

Je pač tako, kot je rekel Karel Čapek: *“Ena izmed največjih nesreč civilizacije je učen bedak.”* K temu je Edvard Kocbek pristavil imeniten aforizem, ki scela zaobjame slovensko mentaliteto: *“Vse zna, vse ve, drugega pa nič!”*

Gotovo bi se razhajali o tem, kaj vse pomeni beseda marketing, vendar bi se lahko vsi strinjali, da se moralni nauki marketinga iz leta v leto množijo in spreminjajo.

Menadžerji iz dneva v dan praktično preizkušajo ugotovitev, da poslovna filozofija, pa še tako dobra, ni dovolj. Spoznavajo, da marketing ni le poslovna politika in vodstveni proces, ampak je tudi socialni proces. Ne vem, če vsi to čutijo na lastni koži, upajmo, da jih je veliko, ki jim ta spoznanja prodirajo v osebne izkušnje in duševne globine. Prav zaradi tega je resnična povezava med kulturo

in menadžerji nujna tudi tam, kjer zaenkrat ostaja morda bolj moda kot ideal.

Dejansko ta povezava ni nič novega. Stara je kot človek. Tudi arhetip menadžerja, to je voditelja, je star. Kaj mislimo s tem? Tako kot vsak voditelj, vseeno ali vodi družino, v tem primeru gre za starše, ali vodi razred in je dejansko učitelj, ali pa vodi narod in je predsednik, ali pa podjetje, in je menedžer – prav vsak voditelj bo lahko izpolnjeval svojo odrešujočo nalogo samo takrat, če ne bo negiral treh glavnih kreposti: vere, upanja in ljubezni. Ob vse večji konzumatorski sli, ki nas zalezuje na vsakem koraku, smo v skušnjavi, da bi zatajili svojo človečnost in nasedli vsem mogočim teorijam o stroških, ki nas prepričujejo, da človek ni največji kapital.

Dejstvo je, da svetovni napredek ni nikoli prvenstveno slonel na stroških in tudi v prihodnosti ne bo slonel. Napredek je bil od nekdaj odvisen od modrosti in nesebičnosti tistih, ki jim zaupamo in jim sledimo, skratka od avtoritet, čeprav so se nekateri za avtoritete izkazali šele po smrti.

Brez modrosti in nesebičnosti, brez vrlin ni odličnosti.

Res, prav nihče, ki v slovenski tradiciji kaj pomeni, se nikoli ni poživžgal na pripadnost narodu, za katerega je živel in ustvarjal. Odličnost ni stara in ni nova, je vedno ista, prav tista, ki se je iz stoletja v stoletje nadaljevala tako, da so določeni posamezniki, ki so vedno zavedni predstavniki slovenskega naroda oziroma slovenske dežele, vlagali svoj denar, svoje znanje in svoje vrline v raziskave, dela, v podjetja, institucije, načrte, stavbe, odkritja ter ustvarjanja vseh vrst.

Kakšna bi bila "slava" vojvodine Kranjske brez velikega barona Valvasorja, ki je na koncu za vsestranski popis svoje ljubljene dežele v besedi in sliki, prodal svoje gradove in vse imetje, da bi poplačal svoj veličastni projekt? Zlepa ni naroda, ki bi se lahko pohvalil s takim vsestranskim delom. Vendar je vsa njegova zapuščina končala v Zagrebu, ker Kranjski deželni stanovi niso pokazali zanimanja za njen odkup. Ker niso prepoznali njegovega vrhunskega dela.

Želja po odličnosti je gnala tudi Jakoba Schella, ki si je zaradi bogastva in darežljivosti prislužil plemiški naslov (von und zu Schellenburg). Niso ga brigale zdrahe ljubljanske Academie Operusorum, ki ni podprla dobrega arhitekta Carla Martinuzzija, najel ga

je on in financiral najpomembnejšo cerkev ljubljanskega baroka, uršulinsko cerkev na Kongresnem trgu v Ljubljani, v kateri je Francesco Robba naredil glavni oltar iz afriškega marmorja. Baročni menadžer in dobrotnik – ni postavil samo uršulinskega samostana, cerkve in dekliške šole, daroval je tudi ljubljanskemu jezuitskemu kolegiju in nalagal kapital v sklade za dijaške štipendije – vendar je po drugi svetovni vojni (leta 1952; ob tristoletnici rojstva) izgubil še svojo ulico v Ljubljani, vendar ostaja zaradi svojega znanja, patriotizma in srca vitez odličnosti. Ulico mu bomo morali čimprej vrniti.

Človek ima lahko veliko denarja, lahko ga je pripravljen vlagati celo brez želje po dobičku, vendar za kaj takega potrebuje razgledanost, znanje, vrednote. Mora prepoznati vredno, trajno, pomembno, odlično. Vzemimo Prešerna, ki pravzaprav ni *pogruntal* nič novega, vendar nam je zapustil enkratno, izjemno individualen odgovor na naše kolektivne potrebe in zahteve, dal je Slovencem prav to, kar je svet v tistem času od njih zahteval. Narod je etabliral z visoko umetnostjo in bravuroznim jezikom, kar se je od nekega naroda takrat pričakovalo.

Spomnimo se Trubarja, ki je bil ekscelentni javni delavec, ki je Slovence sploh prvič nagovoril s tem imenom, poleg tega pa je bilo to še natisnjeno. Kdor takrat ni imel tiskanih knjig, ni bil nič vreden. S to odličnostjo je nadaljeval Dalmatin, bilo je stotine drugih, in za vse kar so delali, kar je danes naša samoumevna tradicija je bilo potrebno najti razumevajočega dobrotnika. Vse samostane in cerkve, vse knjige in kipe in plače je moral nekdo plačati.

Zahteven in kultiviran naročnik je nekda, ko so bile množice neuke, stal namesto tistega, čemur danes rečemo *kritična masa*; ta naj bi prepoznala nedvomno kvaliteto in jo tudi potrdila. Če v Sloveniji tarnamo, da še dan današnji nimamo dovolj kritične mase, bi še toliko bolj potrebovali kultiviranih naročnikov: mestne arhitekta, urbaniste, urednike v založbah, urednike v medijih, pa državo kot kultiviranega naročnika in še koga. Brez tega bo vsak dan več *težke banalnosti*, površnosti, napak in zmot in srečevali se bomo s čedalje večjo duševno obubožanostjo.

Plemstvo in meščanstvo

Danes redko govorimo o tem, kdo je izrazito pomagal ustvarjati podobo slovenskega okolja, dediščino in mentaliteto Slovencev in njihov kulturni substrat. Sproščenemu pojmovanju naše preteklosti so močno škodile ideologije in totalitarizmi.

Koliko se sploh zavedamo, da današnje moderne države ne bi bilo, če ne bi imeli treh temeljnih plasti prebivalstva: plemstva, kmetstva in meščanstva? Vsak sloj je gradil eno od ravni naše razpoznavnosti, vsekakor je veliko prispevala tudi Cerkev, v katero so bili posredno vključeni tudi vsi trije sloji. Socializem je ponudil svojo avantgardo v delavstvu, ki je marsikaj zgradilo, vendar kolektivna mentaliteta, kakor tudi pri kmetstvu, ni bila izrazito naklonjena odličnosti. Za tradicionalno odličnost se moramo zahvaliti predvsem plemstvu in meščanstvu. Zaradi ideoloških in drugih predsodkov smo v Sloveniji plemstvo dobesedno izbrisali iz zgodovinskega spomina, meščanstvo, ki je sicer dalo *kinderštube* kar nekaj socialističnim politikom, smo potolkli pod kamen zgodovine.

Plemstvo ni bilo samo izkoriščevalski element zgodovine, dragocen je njihov pogum, mnogi plemiči so nas branili pred Turki, njihova finančna moč, izobrazba in razgledanost, njihov vpliv in širokopoteznost. Plemiči so bili izbrani naročniki o čemer priča arhitekturna dediščina. Podprli so protestante in nam omogočili prvo slovensko knjigo in prvi prevod Biblije. Zgradili so okoli tisoč gradov, od renesanse naprej postavili čez dvesto dvorcev, vrtov, parkov. Baron Žiga Zois je odprl prvi park za javnost v Ljubljani.

Mi se ne zavedamo, da je vse to je del naše dediščine in hkrati naše svetovljanstvo. Plemstvo je bilo središče noblese in vzor. Plemstvo je sprejemalo nove zamisli in jih posredovalo naprej. Brez plemstva ne bi bilo meščanstva, ki se je sprva po plemstvu močno zgledovalo, potem od njega osamosvojilo in začelo svojo pot nove (mednarodne) odličnosti. S plemstvom so se izenačevali tudi izobraženci, denimo s porokami ali s prijateljevanjem. Žal ima večina Slovencev podzavesten ali zavesten strah pred plemstvom, ki ga je revolucionarno razmišljanje zelo poglobilo.

Bojimo se *noblese*, *aristokratskost* nam je tuja. Morda zato današnji bogataš ne zna zgraditi nič izjemno bleščečega, velikega in traj-

nega. Slovensko meščanstvo, ki je svoj višek doseglo tik pred drugo svetovno vojno, je to vendarle znalo.

Meščanstvo je v bistvu *futuristična* gonilna sila sveta. Kar nas na primer v Ljubljani pritegne, arhitektura, parki, posebni ambienti, urbanistične domislice je delo meščanskega uma. Tudi v drugih slovenskih mestih je enako. Meščanstvo je stoletja gradilo mesto zase in se z njim močno identificiralo. Meščanstvo dejansko izraža *ustvarjalni kompleks človeštva*.

Predstavlja določeno formo, standarde, že zdavnaj potrjene vrednote, etiketo in notranji odnos do načina življenja: kaj se spodobi in kaj ne. Meščan je vsekakor tudi človek takta. Takt je povezan z bontonom, ki v mestu močno olajšuje medsebojne odnose in komunikacijo. Takt intonira meščana in njegovo odličnost, čeprav ima tudi druge odlike. Bonton niso prazni vedenjski vzorci, to ni zgolj šola vedenja, temveč šola za značaj in osebnostni razvoj.

Meščanstvo zaznamujejo trije i-ji:

Individuum, individualizem in individuacija. Slavni analitični psiholog Carl Gustav Jung pravi, da je individuacija "*proces diferenciranja, nastajanja individuuma, proces razvijanja individualne osebnosti. Individualnost je vsakemu bitju fizično in fiziološko že dana in potrebno je, da jo izrazi tudi psihološko. Vsakršno omejevanje individualnosti je pohabljanje individuuma. Takoj je jasno, da socialna skupina, ki je sestavljena iz psihično pohabljenih posameznikov nikakor ne more biti niti zdrava niti sposobna, uspešna ustanova. Samo tista societeta, ki lahko ohrani svojo notranjo povezanost in svoje kolektivne vrednosti, ne da bi se odpovedala največji možni svobodi posameznika, lahko pričakuje trajno živost in vzdržljivost. Psihološki proces individuacije je tesno povezan s tako imenovano transcendentno funkcijo.*" (K.G.Jung, Psihološki tipi, Novi Sad 1984, str. 478)

Transcendentna funkcija je dogodek individuacije.

"*Moč in določenost individualnosti na eni strani in premoč nezavednega izraza na drugi strani sta samo dva konca iste palice. Če se nezavedni izraz ohrani, potem je to surovo gradivo, ki ni primerno za analitično razreševanje ampak za oblikovanje in zato to gradivo postane predmet tako leze kot tudi antiteze. Ta neza-*

vedni izraz postane nova vsebina, ki prevzame celotno stališče osebe, ukine moleči razcep in moč obeh nasprotij potegne skupaj v eno strugo. Zastoj je premagan in življenje teče naprej z novo močjo k novim ciljem. Ta proces v njegovi totalnosti imenujem transcendentno funkcijo. Ta funkcija je kompleksna in seveda ne označuje nobene metafizične kvalitete ampak pomeni samo prehod iz enega stališča do drugega stališča. Živi simbol pa ima to lastnost, da združi nasprotujoča si pola, oziroma tezo in antitezo. " (C.G.Jung, Psihološki tipovi, Novi Sad 1984, str. 448)

Prepoznati prave ljudi, prepoznati pravo umetnost, prepoznati pomembno nalogo ali celo dolžnost so lastnosti odličnosti, ki pripada določenemu posamezniku. Na tem sloni stališče, da kljub vsem stroškom ostajajo ljudje največji kapital.

Še vedno propulzivni analitični psiholog C.G.Jung, čeprav je umrl v šestdesetih letih prejšnjega stoletja, je v svoji izjemno bogati klinični izkušnji definiral dolžnost sodobnega človeka, ki noče biti povprečen in odpisan, ki želi razviti odličnost svoje enkratnosti: ta dolžnost je individuacija. Individuacija je uresničiti samega sebe, kar je seveda vedno težko in boleče, in nikoli ni to samo podvig in podjetje, ki je pomembno za tega določenega posameznika, ampak je prihodnost zdrave in bogate družbe odvisna prav od tega ali bo dovoljevala individuacijo ali ne. Lahko bi rekel, da pomeni individuacija iskanje največjega skupnega imenovalca kolektiva, zato je nekakšen korektiv demokraciji, ki pa je iskanje najmanjšega skupnega imenovalca.

Včasih v pedagoškem principu ni bilo prepovedano imeti idealov, ki so bili seveda povsem razločni smerokazi za naše življenje, nikakor pa ne cilji. Nečimrn človek, bo mahal z ideali kot s svojimi cilji. Demokracija sama namreč ne ustvarja vrednot, jim pa omogoča življenje. Dejansko, kakor nekateri neradi slišijo, je prihodnost Zahoda le z demokracijo in brez krščanstva nemogoča. Naj bo ta naša tradicionalna duhovnost v evropskih dokumentih ali ne, "napisana" je v naši notranjosti, kajti prej omenjeni Jung je dokazal, da je človeško središče kristomorfno, da je kristusova zavest človekova usoda, usoda, ki nas s krščanstvom uči, kako povečati telo, oziroma kar nas enako učijo prakse vedante ali budizma, kako podu-

hoviti telo. Kako prerasti dualnost v Odličnost – z veliko začetnico?

Človek mora imeti poštenega konkurenta; čim manj monopolov in privilegijev mora biti, če hočemo svoje in tuje napake opazovati. Kadar ima človek zdravega nasprotnika, ki mu omogoča še kaj drugega, kakor napihovati lastno večvrednost, lahko ob njem raste. Med njima mora obstajati vsaj majhen mostiček pričakovanj – čeprav so iluzija – po katerem tečeta ljubezen in sovraštvo. Brez pozitivnih pričakovanj ne moremo ničesar popravljati in povzdigovati.

Ustvarjalnost ni tekmovalnost in obe dejavnosti ne gresta najbolje skupaj. Za ustvarjalnost potrebujemo sproščenost, brezciljnost, pri tekmovalnosti pa nas pritiska ciljna usmerjenost. Navdih nas popelje v individualne in kolektivne globine, moramo se pa tudi vrniti in močan posameznik mora te razlike prenesti. Brez individuacije ni zavestnega posameznika, brez takega posameznika pa ni odličnosti.

Veliki še živeči indijski mojster Sri Sathiya Sai Baba opozarja na to, da je naša civilizacija obtežena s posledicami sedmih težkih grehov.

Prvi je poslovanje brez morale.

Drugi je politika brez principov.

Tretji je izobrazba brez karakterja.

Četrty je čaščenje brez žrtvovanja.

Peti je bogastvo brez dela.

Šesti je ignoriranje svetih knjig.

Sedmi pa pobožnost brez strogosti.

Ti prestopki uničujejo sleherni narod. Kar ni večno, tudi realno ni.

II. O nekaterih smereh slovenske psihe

Slovenci nismo ne boljši ne slabši od drugih evropskih narodov. Smo popolnoma normalen evropski narod. V nekaterih stvareh smo celo boljši, v drugih pa recimo slabši, in takšni so tudi drugi narodi. Tipičnega Slovence ni, ker smo se razvijali na različnih geografskih področjih in pod različnimi (tujimi) vplivi. Teh glavnih kulturnih območij je pet (glej razdelek III), nekoč pa smo živeli celo v osmih markah (od 15. stoletja naprej), ki pa so bile vsaj v isti državi, to je v Avstroogrski monarhiji. Kasneje je del Slovencev živel pod Italijani, pod Hrvati, pod Avstrijci in pod Madžari. Zato smo še vedno radi Kranjci, Štajerci, Primorci.

Čeprav je pojem nacionalnega značaja zelo sporen, so razmere na nas močno vplivale, poleg tega smo šli še skozi množico ideologij, ki so po koscih, ta ali ona ali vse, postale del nas. Če so to vsebine, ki nas bremenijo, čeprav se jih ne zavedamo, nas ovirajo na naši poti k odličnosti.

Oportunizem se je v nas preveč razrastel, čeprav nam je marsikdaj pomagal preživeti. Današnji oportunizem se kaže v tem, da je med nami zelo malo resnice. Sprenevedanje se krepi tudi s konzumiranjem, pa tudi s strahom, da resnice ne bomo prav povedali, ker slabo obvladujemo bonton in takt. Potem so tu še prave laži, tako imenovane *funkcionalne laži* politike, ki se razširjajo v civilno družbo. Zavestne laži pa so osnova za vsakršne manipulacije. O narodni in državni škodi, ki jo pozroča ignoranca premalo razmišljamo.

Razplastena slovenska psiha je v stoletjih doživljala nove in nove vplive. Vplivi so bili še močnejši, ker je masa naroda manjša. Ljudje, ki so prihajali k nam na obisk v 19. stoletju, so nas močno hvalili, čeprav niso simpatizirali s Slovani. Tak je bil tudi nemški politik in literarni zgodovinar Rainald Baumstark. Eden redkih avtorjev, ki je pisal o *slovenskem* značaju je bil Čeh Jan Lego. Ta nas v glavnem samo hvali. Na prvo mesto daje slovensko bistroumnost, ki jo je po njegovem med drugimi Slovani precej manj. Fasciniralo ga je število izobraženih samoukov, kar je očitno stalnica, saj traja tudi danes. Lego hvali tudi slovensko odkritosrčnost, odločnost, veselost, ljubezen do petja, gostoljubnost in pobožnost. Hkrati pa je zapisal, da imajo Kranjci lastnost, ki je ne srečujemo pri drugih slovanskih narodih, to je *mržnja do vsega tujega*. Ta ogroženost, ksenofobija, pri nas še kar cveti. Kje je zdaj slovenska poštenost, o kateri je pisal psiholog Anton Trstenjak, češ, v Trstu pravijo, da ti v Ljubljani, če izgubiš uro, na policiji vrnejo dve.

Slovenci lahko imamo čisto vest, ker nismo v zgodovini nikogar napadli, nismo se okoristili s tujimi ozemlji, sedaj pa postajamo, po raziskavah psihologa Janeka Muska agresivni. Še najbolj v prometu. Morda zato, ker nam ne dovolijo razmere, da bi bili ustvarjalni? Ob vsem tem so naše temeljne negativne osebnostne lastnosti še pomanjkanje samozavesti, kompleks manjvrednosti, nevrotičnost, depresivnost, samoagresivnost (alkohol, samomori), kompleks se-

kundarne moči (Peter Klepec, ki ne zna pomagati sebi, Martin Krpan, ki zavrne *kajzerjevo* hčer in polovico cesarstva, kralj Matjaž, ki spi s svojo vojsko v votlini pod goro), težnja k asimilaciji, nespoštovanje avtoritete (razen tuje), vsevednost (*vse ve vse zna, drugega pa nič*), strah pred konkurenco, nevoščljivost in privoščljivost (oboje bi za svoje osnovne slabe lastnosti imeli tudi Danci), splošna vnemarnost in malomarnost, nevljudnost in provincialnost (po besedah nekoga našega ambasadorja ni težava v tem, da smo *kmetavzarji*, ampak v tem, da *kmetavzarstvo* zavestno gojimo), pomanjkanje občutka za detajl, posebnost, finost, pomanjkanje erosa in še kaj. Vprašanje je, kaj od vsega tega so naše tradicionalne šibke točke, kaj pa posledica depresivnih razpoloženj, ki jih povzročajo novi časi.

Odlične slovenske lastnosti

Slovenci imamo kajpak celo vrsto dobrih lastnosti. Najbolj čudežna je naša sposobnost preživetja. Valizani, Škoti in Irci govorijo angleško, mi pa, ne le da smo uspeli ohraniti materin jezik, ampak ga govorimo v 46 ali 48 dialektih. Noben slovanski jezik ne premore tega bogastva. Na prvem mestu med temi jeziki smo tudi po številu različnih fenomenov, imamo dvojino itn. Hkrati imamo tudi Brižinske spomenike, najstarejše slovansko besedilo. Majhen narod je kot majhen človek, ima več energije, bolj se žene za samoohranitev. Tudi ni mnogo evropskih narodov, ki bi bili še tako navezani na svojo zemljo, oziroma na pokrajino, ki ji res ni para in zaradi katere smo Slovenci popolnoma razvajeni. Evropa in Amerika vesta, da se vedno vračamo domov, oziroma da doma sploh ne zapustimo, zato so z nami ukinili vse vizume. Dobra slovenska lastnost je ambicioznost, delavnost, ki meji že na prisilnost. Vedno smo se morali dvakrat bolj izkazati, kakor Nemci, s katerimi smo živeli na naših tleh. Pridnost se kaže tudi v gradnji hiš. V Evropi smo po številu hiš na prebivalca takoj za Švicarji. Naše odlične lastnosti so na primer miroljubnost in preudarnost, prijaznost do tujih obiskovalcev in občutek za realnost. Slovenci zanamo biti svojevrstni filozofi z vrsto osebnih filozofskih sistemov. V introvertiranih dejavnostih smo propulzivni, ker vse mogoče izumimo. Imamo še zelo veliko skritih potencialov.

Manjkajo nam ideali, ker šolski sistem ne reproducira vrednot, a to bi se dalo popraviti. Kljub izjemni dediščini nas ta še premalo zanima, nismo še ponosni nanjo, ker ne poznamo njene nenadomestljive vrednosti. Premalo smo sposobni videti celoto in narediti sintezo, zato tudi za povezovanje preteklosti in sedanjosti nismo preveč nadarjeni. Že Cankar je zapisal, da je v našem življenju vse razbito, ker se ljudje boje celote.

Slovenci bi imeli dovolj razlogov za samozavest, a žal premalo damo nase.

III. Dediščina in slovenska razpoznavnost

Če želimo biti zares moderni, moramo biti vedno v koraku z dediščino.

Octavio Paz

Slovenija je tako velika kakor ameriška zvezna država New Jersey, ki pa ima štirikrat več prebivalcev. Kljub temu ni mogoče med obema napraviti nobene primerjave. Slovenija je Evropa v malem. Slovenija je neverjetno geografsko raznolika, pa tudi klimatsko in kulturno. Slovenijo odlikuje velika biotska pestrost, lepota, naravna bogastva, nenavadne posebnosti. Obenem imamo državo treh dimenzij: ravnine in nad njimi planine in pod nami še podzemni, jamski svet. Če bi sešteli vse te površine, Slovenija ne bi bila majhna.

Slovenci združujemo indoevropske korenine (jezik, mitologijo, bajeslovje), številne evropske vplive (romanski, etruščanski, venetski, germanski, keltski, ilirski, madžarski arhetip) in kulturne kroge (alpski, panonski, primorski, notranjeslovenski). Pokrajino močno zaznamuje čez 2500 krščanskih cerkva, (pomembna slovenska katedrala je izven državnih meja: Krka na Koroškem).

Ko razmišljamo o svojih razpoznavnostih, kar ne moremo nehati naštevati. Izvirajo iz različnih obdobj našega zgodovinskega razvoja. Nekatere segajo daleč v prazgodovino, druge so značilne za posamezno obdobje, kot panjske končnice, ki so jih originalno poslikavali od srede 18.stoletja do konca 19.stoletja. Tretje so posledica sodobnega načina življenja, kot na primer Avsenikova, Slakova glasba ali Flanove smuči, ki imajo korenine v domačih originalnih bloških smučeh. Največkrat izvajana skladba v Evropi ni beatlovski Yesterday, ampak Avsenikova *Na golico*.

Na slovenskih tleh imamo izjemno kuliranično dediščino, kakšnih 42 kuhinj, ki se navezujejo na samostansko, kmečko, delavsko kuhinjo. Potica in kranjska klobasa sta najbolj tipični dobroti, obe smo posredovali našim sosedom vse do južne Nemčije. To sta tudi paradni jedi naših izseljencev po vseh kontinentih, ki sta sedaj znani po vsem svetu. Zelo slovenski so še štruklji, prekmurska gibanica, idrijski žlikrofi, šebrejski, zgornjesavski in sevniški želodec, sevniška klobasa, kraški pršut, prekmurska šunka, mohant, nanoški in tolminski sir, kočevski med, cviček in teran. Večina teh jedi je že zaščitena, druge pa še bodo.

Pomembni del dediščine so: Kras, tudi kot svetovni izraz, ker smo kraški svet začeli prvi na svetu raziskovati, Lipicanec, človeška ribica, krška svinja, štajerska kokoš, hladnokrvni ljutomerski konj, solčavska ovca, kraški ovčar, istrski in posavski gonič. Potem so še endemične rastline, žuželke in seveda tipični slovenski izdelki: kozolec, panjska končnica, idrijska čipka, ribiški čoln čupa, ljubljanska butara, ljubenska potica (butara) in tako na prej.

Naša težava res ni v tem, da bi imeli skromno dediščino, ampak v razpoznavnosti naše tradicije. Naša težava tudi ni v tem, da nekje globoko ne bi težili k odličnosti, vendar na Slovenskem veliko kvalitetnih posameznikov še vedno prepustimo preskromnemu občinstvu.

Žal znanih raziskovalcev in umetnikov vseh časov nisem niti omenil. Pa tudi športnikov ne, ki s svojo odličnostjo nenehno kažejo tudi ime Slovenije.

Ali slovenske posebnosti poznamo, se jih zavedamo? Kaj nam dediščina pomeni? Kaj nam pomenijo naši dosežki in kaj naše napa-ke? Ali nas vodijo trendi ali ideali? Če bomo znali odgovoriti na ta vprašanja, bomo ustvarili najboljše pogoje za slovensko odličnost. Velja kakor za vse na tem svetu: če se bomo sami poznali, nas bodo poznali tudi drugi.

Nekaj literature:

- Janez Bogataj, Sto srečanj z dediščino na Slovenskem, Ljubljana 1992.
- Sandi Sitar, Sto slovenskih znanstvenikov, Ljubljana 1987
- Franc Križnar, Tihomir Pinter, Sto slovenskih skladateljev, Ljubljana 1998
- Iva Curk, Sto zgodb arheoloških spomenikov v Sloveniji, Ljubljana 1995
- Ivan Sedej, Sto najlepših cerkva na Slovenskem, Ljubljana 1996
- Slovenski etnološki leksikon, Ljubljana 2004
- Damjan J.Ovsec, O meščanstvu kot zgodovinskem, etnološkem in posebej psihološkem pojmu. Interdisciplinarna interpretacija, Etnolog 4, Ljubljana 1994
- Isti, Segmenti meščanske identitete, Interdisciplinarna etnološka interpretacija, Tradiciones 26 (Res slovenica Quo vadis?), Ljubljana 1997
- K.G.Jung, Psihološki tipovi, Novi Sad 1984
- C.G.Jung, Sodobni človek išče dušo, Ljubljana 1994
- C. G. Jung, Človek in njegovi simboli, Ljubljana 2003
- Meta Kušar, Slovani in Evropa, Sodobnost 6, 2004
- Kenneth Blanchard, Norman V.Peale, Moč poštenega poslovanja, Celje 1995
- Anton Trstenjak, Misli o slovenskem človeku, Ljubljana 1991
- Isti, Slovenska poštenost, Ljubljana 1995
- Janek Musek, Psihološki portret Slovencev, Ljubljana 1994